ԹԻՒ 77 1860 1 ՄԱՐՏ

ՏԵՐՏՈՒՂԻՆ ՄԱՍԻՆ

ՆԱԽԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

18. Որի համար որ աստուածաշունչը քննելու ձեռնամուխ եղեր էք. եւ անոր տարակոյսները ցրուել կուզէք նէ, անիկայ մոլորութեան կողմը պիտի դառնայ թէ ճշմարտութեան կողմը: Վնասին մէկ նշանաւոր առաւելութիւն մը չունենալուդ զարմանալով, որովհետեւ երկուքիդ ալ հատուտեղը կամ հերքելու հատաջօր է. եւ ամէն մէկերնիդ ուր էիք նէ հոն էք, գուցէ առաջինէն աւելի տարակոյսով քովերնէդ կը զատուի, հերետիկոսութիւնը որ կողմն ըլլալը էլրնալով հասկնալ: Ա՛ր ըսածը ծուռի տանելէն դիւրին բան չկայ հերետիկոսներըն ամենեւին խեղճ չեն ըներ մեզի ըսելու թէ: — Աստուածաշունչը խարդախողը եւ ծուռ մեկնութիւն տնօղը դուք էք, ես միայն ճշմարտութիւնը կը պաշտպանեմ,

19. Ասոր երբէք պետք չէ սուրբ գրոց դիմել եւ անանկ վէճի մը մէջ մտնել, որ յաղթութիւնը միշտ անստոյգ կը մնայ, կամ անանկ մեացած կերեւի։ Սուրբ գրոց վրայ եղած վիճաբանութեան վախճանը այս չըլլայ ալ նէ իրայ կարգը կը պահանջէ որ ինչի վրայ պիտի պարապիմք նէ առաջ անիկայ քննեմք։ Աստուածաշունչը եւ հաւատքը որի՞ են. եւ որկէ՞ց եղած են. որո՞վ ե՞րբ եւ որի՞ տրուած են այն վարդապետութիւնները որոնցմով մարդ քրիստոնեայ կըլլայ։ Ա՛սան ղն ճշմարիտ հաւատքը եւ քրիստոնէութեան ճշմարիտ վարդապետութիւնը ուր որ տեսնեմք, անշուշտ հոն են ճըշմարիտ աստուածաշունչը եւ քրիստոնէական ճշմարիտ մեկնութիւնները եւ ճշմարիտ աւանդութիւնները։

20. Ինչ որ է տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս* ինչ որ է Աստուած որուն որդին է ինքը. ինչ որ է Աստուած եւ մարդոյն ընութիւնը եւ հաւատքը՝ որուն հեղինակն ինքն է, եւ իրեն խոստացած վարձքը, քանի որ աշխարհքի վրայ էր թէ ժողովրդեանը խօսելով եւ թէ իր աշակերտներուն առանձին տուած հրահանգներովը սովրեցուց ինչ որ էր եւ ինչ որ եղած էր. եւ իր հօրը կամքը որ իրեն յանձն եղած էր. եւ թէ մարդոցմէ ինչ կուզէր։ Աշակերտներուն մէջ տաճն եւ երկուքը իրեն ընկերանալու եւ ետքը հեթանոսաց վարդապետ ըլլալու ընտրեց։ Աստոնց մէկը համրանքէն դուրս իյ-

* Թող ինքը ներկ՝ հոս առ այժմ այսպէս խօսելուս։

նաշով ինքը յարութենէն ետքը իր Հօրը քով դառ-
նալու ատենը մեացած տասն եւ մէկին պատուիրեց
որ երթան ամէն ազգերը կրթեն , եւ յանուն Հօր
եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ մկրտեն : Ինչ մը ետ-
քը առաքեալները որոց անունը երկոտասն ըսել է .
Յուդա մատնիչին տեղը լեցընելու համար Մատա-
թիան ընտրելով . որուն նկատ վիճակը Դաւթի մար-
գարէութեանը համեմատ . եւ իրենց խոստացուած
Հոգւոյն սրբոյ հետ մէկ տեղ երդուածաւորութեան եւ
աքանչելագործութեան շնորհքն առնելով Յիսուսի
Քրիստոսի հաւատքը քարոզելին եւ եկեղեցիներ
հաստատելին նախ եւ առաջ Հրէաստանի մէջ . եւ
ետքը բոլոր աշխարհք իրենց մէջ բաժնելով ամէն
ազգերուն նոյն հաւատքը եւ նոյն վարդապետութիւնը
աւետարանելին եւ քաղաքներու մէջ եկեղեցիներ
հիմնելին :

Այս եկեղեցիներէն է որ ուրիշներն ալ վար-
դապետութեան ջերմութիւնը առին , եւ մինչեւ հի-
մայ ալ կառնեն ամէն օր քանի որ կը ձեւանան : Ա-
սոր համար ասոնք ալ առաքելական եկեղեցի կըս-
ուին . անոնց ծնունդը բլլալով : Ամէն բան հարկաւ
իր սկզբանը կը վերադարձի . ասոր համար է որ այս-
քան բազմաթիւ եւ երեւելի եկեղեցիներ ամէնը
առաջին եկեղեցւոյն հետ նոյն կը սեպուին . որ ա-
ռաքեալներէն հիմնուած է . եւ ուրիշ ամէն եկեղե-
ցիներուն մայրն է : Ամէնն ալ առաքելական են . ա-
մէնը մէկէն մէկ հատիկ առաքելական եկեղեցի կը-
նեն խաղաղութեան հաղորդութեանը եւ երջայրա-
կան անունով եւ աստիճանութեան կապով , որ

ամէն հաւատացեալները իրար կը կապեն*, մեր ա-
մէն քահանաներուն հիմը հաւատով եւ ուսման միու-
թիւնն է որն որ այս ամէն եկեղեցիները կը յու-
ցընեն .

21 . Ու ասկէց մեր երկրորդ նախագրութիւնը
այս կերպով կը հանենք : Ահ որ Տէրն մեր Յիսուս
Քրիստոս իր առաքեալները քարոզելու իրենց նէ՛
ուրիշ քարոզէ ընդունիլ պէտք չէ . վասն զի Հայր
կը ճանչէ միայն Որդին եւ որու որ Որդին յայտ-
ներ է . եւ Որդին առաքեալներէն զատ ուրիշն չը-
յայտնեց , որ իր յայտնածները քարոզելու խըրկը-
ուած են : Ուստի առաքեալները ինչ քարոզեցին : Ը-
սել կուզեմք թէ Յիսուս Քրիստոս անոնց ի՞նչ
յայտնեց : Ասոնց նայն նախագրութեան վրայ հիմնե-
լով կը պնդեմ թէ ասիկայ միայն առաքեալներուն
հիմնած եւ նախ կենդանի ձայնով եւ յետոյ նա-
մակներով անոնցմէ վարժուած եկեղեցիներէն կըը-
նամք գիտնալ : Ահ որ ասանկ է նէ՛ աս ալ ան-
հակառակելի է որ , ինչ վարդապետութիւն որ այս
առաքելական եւ նախածնող եւ հնութիւններն հա-

* Եկեղեցւոյ առաջին դարերուն մէջ հաւա-
տացեալ մը ճանապարհորդութիւն ընելով օտար
երկիր մը երթար նէ հոն գտնուող հաւատացեալ-
ները մինակ անոր ալ իրենց դաւանակից ըլլալը
պիտակ բաւական էր , ուրիշ բան չեին հարցը-
ներ , այն մարդը իրենց տունը կընդունէին կը կե-
րակրեին , ամէն պէտքը կը հոգային մինչև որ
երթար : Այս է Տերտուղիանոսի ապացուցութեան
կապ բառը :

աւտրին Հնուհեանը Հաւատարող Եկեղեցիներուն վարդապետութեանը կը համաձայնի ճշմարիտը այն է. վասն զի առաքեալներէն անոնք. եւ առաքեալները Յիսուս Քրիստոսէն առին, եւ Յիսուս Քրիստոս Հայր Աստուածէն առաւ։ Ասոր համար ուրիշ ինչ վարդապետութիւն որ ըլլայ սուտ եւ ուրիշ կերպ չկրնար ըլլալ. որովհետեւ Եկեղեցիներուն եւ առաքեալներուն եւ Յիսուսի Քրիստոսի եւ Աստուծոյ ճշմարտութեանը հակառակ է*, Հիմայ մնչի կը ձեայ ցուցընել որ վերը համառօտ մը

* Տէրտուղիանոսի ըսածը թէ Քրիստոս իր վարդապետութիւնը Աստուծմէ առաւ, և վերը ըզՔրիստոս իբրև Աստուծմէ զատ ցուցընելու պէս խօսիլը գուշակ ոմանց գայթակղութիւն տայ և կարծեն թէ Տէրտուղիանոս ինքն ալ Քրիստոսի աստուածութեանը վրայ Եկեղեցւոյ համաձայն գաղափար չունէր։ Ասոր չգայթակղելու համար պէտք է գիտնալ որ Որդին աստուծոյ որ է Յիսուս Քրիստոս ի յաւիտենից ի հօրէ ծնեալ է բայց անանկ չէ որ ծնողին և ծնեալին գոյութեանը մէջ ժամանակի միջոց մը ենթադրուելու կարող ըլլայ և ասոր համար մեր սուրբ հայր Տլանկեանօրդիոյ Հօր Որդի կըսեն։ Եւ այսպէս Որդւոյն Աստուծոյ անձնաւորութիւնը ի հօրէ ըլլալով անձնաւորութեան վերաբերեալ ամէն բան ալ ի Հօրէ է. և մանաւանդ այսպէս ինքն տէրն մեր իր քարոզածները և խօսածները ի Հօրէ լսեալ կըսէր «իմ վարդապետութիւնս չէ իմ, այլ այնորիկ որ առաքեացն զիս։ Եթէ ոք կամի զկամս նորա առնել. գիտացէ վասն վարդապետութեանս յԱստուծոյ իցէ արդեօք եթէ ես ինձմէ իմմէ խօսիմ» (Յովհ. է, 16. 17)։

բացատրած վարդապետութիւններիս առաքեալներէն կուգայ. եւ ասկէց հարկաւորապէս կը հետեւի որ ուրիշները ամէնն ալ սուտ են։ Մենք առաքելական եկեղեցիներուն կը հաղորդիմք։ Վասն զի մեր վարդապետութիւնը անոնցինէն բնաւ տարբերութիւն չունի։ Ահա՛ մեր փաստը այս է։

ԵՕՓԻԱՅԻՆ

Ըստ հայ պատմագրաց

Ամէն ազգասէր սրտի փափաքելի՛ է իր ազգին նախնեացը պատմութիւնը գիտնալ, եւ տղայոց սրբոտին մէջ ալ կանուխ ժամանակով ազգասիրութեան հոգանդը արմատացընելու համար ազգային պատմութիւնը ամէն կրթեալ ազգայ մէջ նախնական կրթութեան կարեւոր մէկ մասը հաւարուած է ազգին լեզուին քերականութեանը եւ սուրբ գրոց պատմութեանը հետ։ Ուր ազգին մէջ ազգային պատմութեան հետազօտութիւնը արհըներ եւ օրէ օր աւելնալու վրայ կը տեսնենք։

Ժամանակ մը ասկէց գրեթէ երկու հարիւր տարի մը առաջ այսպիսի փափաք մը չէին տեսներ որ եղած եւ տեւական նշան մը ձգած ըլլայ մեր մէջը։ Գերեւի՛ թէ այն ատենը հերիք կը սեպէին ազգին լուսաւորութիւնը եւ քրիստոնէական սուրբ հա-

ատոյ լուսով լուսաւորելուն եւ ամէն կրթութեան հիմը եղած դրագիտութեան ազգային յատուկ գրով բարգաւաճելուն պատմութիւնը գիտնալը. եւ երանելոյն Մովսէսի խորենացւոյ պատմութիւնը այս բաներուս վրայ բաւական տեղեկութիւն կուտար, ուրիշ պատմիչի մը կարօտ չըլլալ կարծեցին եւ ամենէն առաջ այս պատմութիւնը տպագրեցաւ Ամստերտամ քաղաքը 1695 թուին։ Ընկերց ետքը ըսկսան կամայ կամաց ուրիշ պատմութիւրքներ ալ տպագրուիլ. Գագանգեղոսի պատմութիւնը Կոստանդնուպոլիս, 1709 ին. Օհաննէս Դպրակայ պատմութիւնը 1719 ին. Փաւստոս Բուզանդինը 1730 ին. Ղազարին 1764 ին։ Բայց ասոնցմէ առաջ հրատարակուած կը գըտնենք Առաքել Դաւրիժեցիին պատմութիւնը Ամստերտամ քաղաքը տպուած 1669 ին. որովհետեւ այս գիրքս ինքնին պատուական եւ ազգային պատմիչներուն հետաքրքրութեանը արժանի գիրք մըն ալ էր նէ ժամանակակից դէպքերուն վրայ այսինքն 1601 էն մինչեւ 1662 Հայաստան անցած դէպքերուն վրայ պատճառով այն ատենը ոչ այնքան իբրեւ պատմագիր որքան իբրեւ լրագիր յարգուեցաւ։

Այս պատմութիւններս այսպէս իրարմէ հեռու ժամանակներ հրատարակուելնէն զատ շատ պատմութեանց գիրքեր կային, որոնք ձեռագիր մնացած էին. եւ անոնցմով միայն կրնար ազգային պատմութիւնը շարունակութիւն մը ունենալ։ Տպուածները մեզ մինչեւ չորրորդ գարուն կէսը կը հասցընէին. ուստի ձեռագիրներէն եւ տպեալներէն ժողո-

վելով մէկ ամբողջ հայոց պատմութիւն մը շինուելու կարօտ էինք, եւ այն ալ յօրինեց եւ ի լոյս ընծայեց բարեբաստիկ ։ Մխիթարէ վարդապետ Համշեան երեք հատոր աշխարհաճանօթ հայոց պատմութիւնովը որուն մէջ մեծ աշխատութեամբ ժողվեց որքան որ իր ատենը իրեն ծանօթ տպեալ եւ ձեռագիր պատմագրութեանց մէջ լաւ գտաւ յիշատակելու արժանի։

Հայց պատմութեանը մէջ քանի մի սխալներ ալ նշմարուած էին, զորօրինակ Յովհան արծրունի պատմիչը հինգերորդ դարուն մէջ երանելի Թարգմանչաց աշակերտներէն կարծելը վասն զի անոր ամբողջ պատմութիւնը ձեռքն անցած չէր. որ ետքը երբ գտնուեցաւ նէ իմացուեցաւ որ իններորդ դարուն եւ տասներորդին մէջ ծաղկած է. Թարգմանիչներէն հինգ հարիւր տարի ետքը։ Ասանկ քաներու համար ձեռագիր հին պատմիչներն ալ հետազօտելու սէրն աւելցաւ. եւ հետ զհետէ գտնուածներէն մէկ քանին տպուեցաւ. բայց աւելի հոչակաւոր պատմութիւնները. զոր օրինակ Ստեփաննոս Ասողիկին, Գ. եւոնդ Երէցինը, Ստեփաննոս սիւնեցիինը, եւ այլն, եւ այլը, տակաւին ձեռագիր էին։

Ասոնք տեսնելով Հ. Ղեւոնդ Վարդապետը երբ այստանէնքանի մի ձեռագիր պատմութիւններ հետն առնելով եւ Ճամբան վրայ պատահած տեղերը գտածներուն ալ բնագիրը կամ օրինակը առնելով Փարիզ գնաց նէ այն ձեռագիրները տեւէ տեւ հրատարակելու ձեռք զարկաւ ըսի հայ պատմագրոց անունով որոց առաջինն եղաւ Գ. եւոնդ

Երկրին չինած պատմութիւնը արաւաքինեւրուն Հայաստան արշաւելուն վրայ, եօթներորդ դարուն մէջ։ Երկրորդ նշաւ Ստեփաննու Ասողիկին պատմութիւնը։ Երրորդ Մովսէս մարաջախեն ռուբինեան Թադաւորաց պատմութիւնը։ Չորրորդ Վահրամ րաբունին ռուբինեանց պատմութիւնը. ասոնք երկուքը իրենց համառօտութեանը համար մէկ համարուր։ Հինգերորդ Ստեփաննոս ուրբելեան սիւնեաց արքեպիսկոպոսին սիւնեաց պատմութիւնը. եւ վեցերորդ Մովսէս կաղանկատուացւոյ աղուանից պատմութիւնը։ Ասոնց մէջէն երկրորդը եւ չորրորդը միայն ծանօթ էին Հ, Միքայէլ Չամչեանին երբ իր պատմութիւնը շինեց. եւ ասկից կիմացուի որ այս հայ պատմիչաց շարէն հրատարակութիւնովը որքան կը ճոխանայ աղգային պատմութիւնը եւ որքան բաներ որ մեզի անծանօթ էին ասոնք պիտի ծանօթացընեն. թող որ միւս պատմիչներուն մէջէն ալ համառօտութեան համար Հ. Միքայէլին եւս ձգածները բուն իսկ պատմութիւնները կարդալով կիմացուին։

Այս հայ պատմչաց շարէն տպագրիչը իրմէ ալ երբեմն բանասիրական ծանօթութիւններ տպած է ընթերցողներուն աւելի տեղեկութիւն տալու համար բայց առանց ասանց ալ միայն ձեռագիր պատմութիւնները տպագրութեամբ հրատարակելու խորհուրդը առաջ տանելը օգտակար գործ մըն է. որուն յաջողութեամբ գլուխ տանիլը եւ մնացած պատմութիւններն ալ հրատարակելը տեսնելու կը յուսամք։

ԼՕՌԷՆ ՈՒՐՈՒՇ ՏԷՐԸ

Ընգղհացի հեղինակ մը հետեւեալը կը պատմէ։ Իրիկուն մը գեղի մը գերեզմանատունէ անցած ատենս հողին տակէն նոր հանուած մեռելի գանկ մը ոտքիս դըպաւ. վար ձգեցայ որ առնեմ ձամբէն դուրս նետեմ բայց անդին գերեզմանի մը քարի վրայ նստած ծեր մը ինծի ըսաւ.

Տը՛դաս. առանկ դարշելով անդին հրածըդ առնով քեզի նման արարածի մը մէկ մասն էր. առկայ ալ ցաւով ծնած, զթով մեծցած, սիրուած եւ սիրող էակ մըն էր. ատոր հոգին մենք չենք տեսներ, բայց դեռ կենդանի է. անմահ է։ Աղբօր մը ոսկորին այդպէս արնարգարար մի դպչիր։

Ան ըսաւ. ոսկորներն առաւ. նոր փորուած փոսի մը վրայէն հողի կոշտ մը վերցուց. ոսկորները տակը դրաւ։ Ան տեղը նս տղայ էի. եւ քիչ մըն ալ անառակ. բայց ծերունիին վարմունքը եւ խօսքերը եւ ծանր նայուածքը վրաս ազդեցուցին մը ըրին. քովը մօտեցայ կուզէի որ այն իրողութիւնը նս մտիկ ընէի։

Ըսաւ ինծի. տղաս, այս գերեզմանիս այցելութեան գալովս մէկ տխուր հաճոյքին մը կըզգամ։ Տղայութեան տեղս աստուածային պաշտամանս ներկայ գտնուելու համար յաճախ կուգայի այս տեղի նկեղեցին որուն միայն աւերակները մնացած են

հիմայ եւ այն ատենը ժողովուրդով լեցուն կըլլար որոնք հիմայ այս գերեզմաններուն տակը կեանքին աշխատութիւններէն կը հանդչին։ Մինակ ինծի տակաւին այդպէս հրաւէր մը չեղաւ։ Ես հիմայ Ջուր ու տերեւ չունեցող ծառ մը կը նմանիմ. գըլխուս խիտ եւ սեւագոյն մազերէն մէկ հատ մըն ալ ճերմակած չէ այս իմ ինսունն եւ ութերորդ տարեդարձիս մէջ։

Այս ըսաւ ու գլուխը լացաւ. որ բոլորովին մաղէ զուրկ ըլլալով արեւուն մարը մտնելուն մօտ արձակած ճառագայթները վրան զարկեր կը փայլէր։

Հօսքը շարունակելով ըսաւ. ժամանակիս երիտասարդները շատ հեղ ծերերուն խօսքերը բանի տեղ չեն դներ, ու ըսածներնուն չեն հաւատար։ Թէ որ ասոնք քարին վրայ նստիլ ու գիս մտիկ ընել կուզեն այս գերեզմանատան վերաբերեալ ՀաւանդութԹիւն մը պատմեմ քեզի, որկէց կը հասկընաս, որ գերեզմանը հոգ կըտրած մեռելներուն համար խօսք մը լսուի նէ ԹէԹեւութեամբ սուտ է ըսել չհաւատալը աղէկ բան չէ։

Ես ըսի. եւ ինծի հետեւեալը պատմեց։

Յակոբ Թագաւորին (Ինգլիայի) վերջին տարին օր մը Ա՛ոն Դէլիքը գերեզման փորողը փոս մը կը բանար այս գերեզմանատան մէջ։ Ան ատենը եկեղեցին փլած չէր, եւ անոր բոլորտիքը երեւելի մարդոց դերեզմանները շարուած կը տեսնուէին։ Ա՛սան զի մեր բոլորը Տուկքասներու եւ Ա՛աքսուէլլներու եւ Ա՛օրիաններու եւ Լ՛օյաններու ոսկերոտիքն են։ Ա՛ոն գերեզման մը կը փորէր. եւ երբ մեռելի

սեւցած գանկ մը եւս գերեզմանէն , սկսաւ ըսել ,

Ո՞ւր . ի՞նչ տխուր օր էր այն օրը որ այս մեղաւոր կինը հոս բերինք թաղեցինք : Ան եւ աչքերը թանձրացած դիտես թէ գլուխնուս վրայ կիյնային . անպատսպ անոնց մէջէն փայլատակող կայծակը կը կարծես թէ հրեղէն շղթայով մը երկինքն ու երկիրս իրարու հետ կը կապէին . գետինը կը դողար որպէս թէ այն մեղաւոր կինը իր մէջն ընդունիլ չէր ուզեր : Ո՞ւր խնդձ գլուխ . ամենագեղեցիկ կնիկներուն մէջ չքնաղ երեւցած ժամանակիդ վրայ հիմայ ո՞րքան փոխուեր ես . ո՛ւր են հիմայ այն աղուոր աչքերդ , ապրշումի նման երկայն մազերդ . ամենուն սիրտը յափշտակող կարմիր պըռկունքներդ եւ ականջները կախարդող ձայնըդ : Հիմայ ինչ գարշելի եւ սոսկալի տեսք ունիս :

Ասս ըսաւ , եւ բրիւտվը հրեց խոտին վրայ գըլորեց :

Ան միջոցին մօտ տեղերը բնակող աշնուազգի երիտասարդ մը եկաւ գերեզմանատունը : Ընդհ եւ պատուաւոր ցեղէ մըն էր ասիկայ , բայց Աստուծոյ վախը մոռցած անաւակ մը , որ իր նախնեացը բերդին մէջ փափկութեամբ կեանքը կանցընէր : Դուշէ քու ծնողքդ ալ Լօկան բերդին տէրը քեզի պատմած կըլլան խրատելով որ անոր պէս չըլլաս , վասն զի այս կողմերը անունը հռչակուած եւ առակի պէս եղած էր , եւ ասիկայ էր գերեզմանատունն նկողը :

Գերեզմանատունը մտաւ . եւ մտքովը մեռնելէն գանկը անդին հրեցէն ետքը գերեզման փորողին ըսաւ :

Ո՛ՉՆ, պիտե՞ս ո՞վ է ասիկայ։

— Լ՛ԱՎ՛, պարոն. մէկ կընիկ մըն էր. ըսաւ փորոյը։

— Կի՞ն մը մի. ըսաւ Հ՚օկանի տէրը գուշէ հովուի մը կընիկ. որ կըընայ իր վիճակին չնայելով գեղեցիկ ալ ըլլալ։

— Օ՜. այո. Հշմարտապէս գեղեցիկ էր. եւ շատ։ Ո՛ակատին վրան ոսկի եւ ականակոպ զարդեր փայլելը կը տեսնէի. բայց ատոնց փայլումը այն աղուոր աչքերուն փայլեսնութեանը չէին հասներ. երկինքին երեսը ծածկող թռչուն մը մէկ նայուածքով կրընար վար առնել։

— Հասկըցայ. սեւ աչուի սիրուն աղջիկ մըն է նշած, Թևթեւոտն կաքաւող. գեղգեղելով խաղ կանչելը սիրող եւ երիկ մարդոյմէ չվախցող։ Հ՚տեն ատեն քարոզչէն ալ այցելութեան կուգայ նշած իրեն. ինքն ալ հանդիսաւոր օրերը քարոզ մաքիկ ընելու հկեղեցին կերթայ նշած. անանկ չէ՞։

Փորոյը քիչ մը առանց ձայն հանելու անոր երեսը նայելէն ետքը ըսաւ. Ճիշդ անանկ է ինչպէս որ ըսիր. եւ կերեւի տէր իմ, որ այսպիսի բաները հասկըցող մարդ մըն ես. նմանները իրար կը գըտնեն։ Օր պիտի ըլլայ որ քեզի համար ալ պիտի ըսեն. նայէ ինչ է նշեր Հ՚օկանի զոր արճասէր տէրը։

— Օ՛. Ո՛ՉՆ. կերեւի որ դուն ալ ձեր քարոզչին չափ աղէկ քարոզ տալ գիտես կոր։

— Հ՚ՅՈ՛ պա՛րոն եւ ասիկայ քարոզ տալու առիթ ունենալուս առաջին անգամը չէ. ես ալ իմ ժամանակս քարոզ ուսեր եմ. եւ ըսօրով չկրնայի հա-

մոգելու նէ աւելի զօրաւոր միջոց մը ձեռք կառնէի։

Ո՛ՀՆ ըսածը հաւատացընելու համար թիուղ հողը փուէն կառնէր սաստկութենամբ հեռուն կընետէր*։

Լօկանի պարոնը հարցուց. այն ալէկ օրերուն հիմայ ալ կը փափաքիս որ նորէն գան։

— Նորէն մի գան. չէ անէր իմ, չէ անցածը անցած է. Բրօմուհլի ալէկ օրերն ալ անցան, փիւնիկ մօրիսըներն ալ որուն գանկը աչքիդ առաջն է, եւ խօսքերնիս անկէց բացուեցաւ։ Նայց մարմինը հոդ կտրելէն ետքն ալ հոգին կենդանի է. եւ կըսեն ալ որ մեռելները երբեմն ողջերուն այցելութենանը կուգան։

Փոս փորողը այս որ ըսաւ՝ մեկէն ձեռքը փոսին եզրը դնելով այնպէս շուտութենամբ գուրս ցատկեց. որ գիտես թէ վախ մը մտաւ սիրտը. Հըրլայ՝ թէ ոտքին տակի ոսկորներուը յանկարծ կենդանանան։

*Փոս փորողի մը ժամանակաւ քարտզիչ ըլլալուն զարմանալ պէտք չէ գիտնալով որ այս Ճօն ըսած մարդը բողբոջական էր. և անոնց երիցական աղանդոյն կը հետեւէր, որոց մէջ եկեղեցական կարգ և ձեռնադրութիւն չկենալով ամէն արուեստ մարդ կրնայ քարոզիչ ըլլալ. և քարոզիչներն ալ գործերնուն օրը լմնալին ետքը կրնան ապրելու համար հաւնած արուեստին բանիլ։ Այսր համար է որ բողբոջականներուն մէջ կօշկակար մը դերձակ մը, և այլն կարողացիր են նոր աղանդոյ մը հնարիլ և գլուխ բլլալու։

Շարունակելի։

ԿԵՐՈՐԵՑԵՆ ՕԴ

Ներկայ դարուս զարմանալի գիւտերուն մէկն է օդը կարծրացընելը եւ կտոր կտոր կըտրելը եւ ամանի մէջ պահելը։ Այս գիւտը 1836ին գտնուած է. սակայ մինչեւ հիմայ հայերէն դիրքի մը մէջ ասոր վրայ տեղեկութիւն մը պատահած չըլլալուընիս այս առիթս մեր ընթերցողներուն հաղորդել պատշաճ դատեցինք. Թաբէթէր երկաթնէական ճմռթոտչրութեան քուռած պարբերականէն առնելով, որ ասանկ կը գրէ 1836 թուին Հոկտեմբերի տետրակին մէջ. (Հայոց Ամ. էջ. 303)։

„Փիտուխանց ճեմարանը Հոկտ. 2ին նիստին՝ գիտութիւններուն ներկայացուցած խիստ հետաքրքրական մէկ բանի մը ականատես եղաւ։ Առաջին քերին կարծրացած օդոյ մէկ կտոր մը. առին ալ կարող եղան շոշափելու. ձեռքնին առնելու. եւ ընաւ հետք մը չձգելով գոլորշիքի կերպարանք առնելն ու մատներուն մէջ տեղէն դուրս նըլնելով ցրուիլը աչքնին տեսան։ Այս կտորը կը տըրտեցին, հոն գտնուղներուն բաժնեցին. ամէն մարդ կըրցաւ լեզուն պպջըներ եւ օդոյն վերստին իր բուն վիճակը դառնալու ատենը արտադրած արտաքոյ կարգի պաղութիւնը զգալ։ Զարմանալով տեսան, որ սրնգիկին եւ դինւոյ ոգիին (էթէր) լոկ պպջելովը սառուցանող եւ ջերմաչափը զրօյի կամ սառի աստիճանէն մինչեւ իննսուն աս-

տիճան ալ վար ինկնցընող գոյութեան մը՝ մարդոյս գործարանքներուն վրայ յուսացուածին չափ ցրտութիւն չէր ազդեր։ Կը կարծուէր որ մեր զգայարանքը այն աստիճան ցրտութիւն իմանալու ընդունակ չեն։

„Կատր կատր ըլլալով ճեմարանին քննութեանը տրուած օգը միջնորդին օդը չէ՛ ճշդիւ, որն որ մեր շնչառութեանը կը ծառայէ։

„Օդը հրկք տեսակ գոլորշիքէ (կազէ) բաղկացեալ է. որ են թթուածին (օքսիժէն). անկենսական օդ (ազոտ). եւ քիչ մըն ալ ածխային թթուու օդ (կարպոնիք թասիտ)։ Երկու առաջիններըը պարզ մարմին են որոց ածխային թթուու օդով հրոշեալ չափով մը բաղադրութենէն կգոյանայ միջնորդին շընչելի օդը։ Այս ածխային թթուու օդը՝ որ երբեմն հապճապ կը ստեղծուի, կը սրխմորվի. եւ ատոր շամանդաղները կամ մանր մասունքներն որ իրարու քով գալով առաջ ջուրի պէս կը վազեն. ետքը կը կարծրանան, ինչպէս որ ջուրն ալ սառնալով կը կարծրանայ։

„Այս երեւոյթը հասկընալու համար դիտնալ պէտք է որ բնական մարմիններուն վիճակը համեմատական է. իրենց մերձաւոր պարագաներէն կախում ունի գոլորովին։ Այսպէս կարծր մարմին մը, զոր օրինակ կապարը՝ տաքութիւնը սաստիկ ըլլայ նէ հեղուկ կըլլայ. եւ աւելի սաստիկ տաքութեամբ գոլորշիքի ալ կը փոխուի։ Ջուրը ետեւէ ետեւ հեղուկ վիճակէն կարծրութեան կանցնի. ետքը գոլորշի կըլլայ եւ օդին մէջ կը ցնդի։ Երբեմն երկրիս ամէն կարծրը մարմիններն ալ կըրնան հեղուկ եւ գոլորշի անդամ ըլլալ եւ անդրադարձաբար ամէն հեղուկ եւ դո-

ղորչի կըընայ թանձրանալ եւ կարծրութեան վիճակի մէջ մնալ, թէ որ երկրագունդը չափէն աւելի ըղձութիւն կամ տաքութիւն առնու։

"Ջնայնին գոլորշիքին պէս բոլոր բնութեան մէջ տարածուած օդ մը հեղուկ ընելու, եւս առաւել կարծրացընելու մինչեւ հիմայ մարդ հասու եղած չէր. այս գիւտիս որ ճշմարտապէս հետաքրքրականներուն մէկն է, հեղինակն եղաւ Պ. Ֆնորիէ եւ կարելի է որ այս գիւտը շատ տարիներէ ի վեր գտնուածներուն ամէնէն կարեւորն է։ Եւ յիրաւի ո՞վ կըընայ մարդոյս ձեռքն անցած այս նոր կարողութեան գործադրութիւնները հաշուի տակ ձգել. այս անհուն զօրութեանը որ քիչ չափով ձեռք կը բերէ. ամէն տեղ կըընայ գտնել. եւ արտադրելու համար ոչ այրելի նիւթ կուզէ եւ ո՛չ տաքութիւն։

"Ֆնորիէ որ ջուրը գոլորշիի փոխուելով կրակի մեքենաներուն վրան այնքան զօրաւոր գործեր կը կատարէնէ ինչ կըընայ ըլլալ կարծրութեան վիճակ մը ուած գոլորշի (կաշ) մը, երբ իր բնութեամբը կը մնուսափէ, եւ ազատութիւնը գտածին պէս տաքութեան կարօտ չըլլալով իր բնական վիճակը կը դառնայ։ Փոխանակ մէկ մարմինէ մէկալն անցնելուն օգնութեամբը կըլլայ որ առանց խիստ քիչ տեղ բռնած ըլլալով ետքը մէկէն առաջինին տանին եւ հարիւրին կամ հազարին չափ տեղ կը բռնեն, որով մեծամարմին նիւթեր վեր կը վերցընեն՝ եւ հեռուն կը նետեն. եւ ահագին մեքենաներ կը շարժեն, եւ ինչ արգիլք դըժնեն նէ կը յաղթեն։ Վառօդը եւ

գոլորշին (վաւօրը) ուրիշ բան չեն. կարծրացած ածխային թմրու կաղն ալ նոյն տեսակէն է. եւ ասոնցմէ ալ գերազանց է անշուշտ թէ որ ուղուածին պէս կառավարուելու կերպն ալ գտնուի*։

"Ալ աթսուն միջնաբերդի ծանրութեան կոխելուն դիմանալու բաւական թաւիծու ահագին մեծութեամբ պլանաձեւ խողովակի մը մէջ Պ. Թիլորիէ ածխային թմրուն հեղուկ վիճակի բերաւ։ Ու այս գոլորշիքին մէկ նեղ անցքէ մը ճամբայ տալով տեսաւ որ ձիւնի պէս գոլորշի մը կըլլայ ու կը տարածուի։ Այն ատենը երկաթ թիթեղէ (թէնեքեճ) չինուած տուփ մը բըռնեց առաջը որ մէկ տեղ ժողվուիլն ալ տեսնէ. եւ շուտ մը կըսպաս ժողվել եւ հասարակ ձիւնի պէս սեմմել եւ ապակի ամանի մը մէջ դնել։ Այս կերպով կարծրացած ածխային թմրուն էր որ Պ. Թիլորիէ նախէ նախ իր գործիքին մէջ դոյացած կտորները Պ. Տիւլոնին տուաւ եւ ճեմարանին դահլիճն իսկոյն։ Իր գործարանն ալ ճեմարանին դահլիճին մօտ մէկ սենեակի մը մէջ էր։

ԵՑԱ ԵՒ ԵՑԱՐ

Ինտոնակրութիւնը ընկերութիւն։ Արսիլնա քաղաքը բնոնակրութիւնը երեւելի արուեստաներուն մէկն է,

* Այս զարմանալի գիւտը մինչեւ հիմայ անծանօթ մնալուն եւ ետեւէն իսկոյն չունենալուն պատճառը գոլորշի ուղուածին պէս կառավարելու եւ բանեցընելու կերպը չգտնուիլն է։

եւ երեք հազար հոգիէն աւելի են։ Այս մասերուս կառավարութեան հետ դատ մը ունէին ասոնք եւ դատերնին վաստկելնուն համար մեծ ուրախութիւն եւ հայկերոյթ մը ըրին իրենց մէջ։ Դատը այսպէս կը պատմուի։

1787 թուին մէկ կին մը մեռնելու առնը 60 հազար մէդրոյի չափ գետին կը ձեռնհէ բնեռնակիրներուն ընկերութեանը։ Այս ընդարձակ գետինը այն առնը ոչինչ արժէք մը ունէր, ծովուն քովն էր Ընտուր ըսուած հրուանդանին մօտ, Փօրնիչի մեծագործ եւ օտարականներուն զարմանքը շարժող ճամբէն եւ կայսերական ըներդէն քիչ հեռու։ 1789 ին այս գետինը պետութիւնը գրաւեց, բայց 1792 ին ձգեց։ Ըս որովհետեւ արժէք մը չունէր, եւ ընչապաղը պատուով մը գոցուած ալ չէր. անանկ մարդ նացեր էր անտէր գետնի մը պէս։

Ընկերութիւնը այս գետինը իրենն ըլլալը չէր գիտեր։ Ան վերջին առիթներու հետազօտութիւնով կամ մանաւանդ դիպուածով այս գետնին ժամանակ առ ժամանակ շնորհուած ըլլալը գտնուեցաւ բայց բանին մէջ նախաքննչական մտեր էր. երկար ժամանակ էր, որ մէկը տերութիւն ընելու չէր եկեր։ Այլ եւ պետութիւնն ալ մեծին Նաբոլէոնի ժամանակը այն գետնին վայ ընդարձակ տարածութեամբ մարտկոց շիներ էր, որ հոգը հնութիւնէն փլաւ, եւ հիմայ Մարսիլիայի ծովեզերքին ապահովութեանը համար նորէն պիտի շինուի։

Այս գիւտը ընկերութեան պլեաուրնէն ուրախութեան, այնքան առաւել որ այն գետինը որ առնն

ի ըստակ մը չընելու պէս էր. Հիմա 500,000 կն դնչեւ 700,000 ֆրանք արժէք ունէր։ Լեռնա- իրներուն գլուխը Պ. Գլան, իրեն արուեստակից- երէն քանի մը հոգի հետն առնելով կայսեր ներ- այանալ հրաման առաւ։ Հաստատութեան սիրելի ընկերութեանը դատը առաջարկեց որ ամէն տեսն հողմըղնան յանին գտնուելով մեծ օգուտներ ը- ւած էր. եւ ճոխաբանութեամբ պաշտպաննէց. վար- կետութեամբ մէջ բերելով Թէ այսպէս գետին մը ոյն կարօտաւոր մարդոց ինչ մեծ աղէկութիւն կըը- ալ ընել. Թէ վայրկենի մէջ անոնց ապրուստը կըրկ- ատպատկելով։ Այս մեծ յեղափոխութեան տեսնը Հաղեայէն վախշողները երբ որ եօքը հետ գարձան ւէ անոնց ինչքը նորէն իրենց տրուելուն օրէնքը ջ բերելով կուզէր որ այն գետինն ալ հիմայ բնա- ակիրներուն ընկերութեանը տրուի։

Գետերազմի պաշտօնեան ասոր դէմ խօսելով ուզէր որ գետինը պետութեան մնայ. որովհետեւ հօթանասուն տարիի մօտ է որ բնակիրներն այն ոնգին տերութիւն ըրած չէին. եւ մարտկոց ալ շինուած ըլլալով զինուորական անպէտականութիւն մը գարձեր էր։ Վերհաւատ Կայսրէն կայսրը իր խո- հեմութիւնովը երկու կողմն ալ գոհ ընելու եղա- նակը գտաւ. գետինը պետութեան եւ բնակիրնե- րուն մէջ բաժնեց. 28,000 մդրօ տեղ մարտկոցին համար որոշեց. մնացած 32,000 մդրօյի չափ գե- տինը բնակիրներուն գարձուց. Տեղին հիմակուան արժէքը մեդրօն 15 ֆրանքէն մին չեւ 25 ֆրանք կընէ։

Գինը քիչ ժամանակի մէջ այսքան աճելնալը դարմանք պէտք մը չէ։ Վաստան տարիէն ի վեր ժողովուրդը խիստ շատցած ըլլալով տեղերուն գինն ալ առաջինին տասնապատիկը եւ տեղ կայ որ հարիւրապատիկը կընէ։ Սիլվապէլ եւ Անքոլա ըսուած ճամբաներուն գետինը մեծ Վաթոլէոնին տանը 15,000 ֆրանքի արժէք ունենալ դատուեցաւ. հիմայ նոյն գետինը քանի մը միլիօն ֆրանք կարժէ. 1845ին տեղւոյն տիրոջը 1,200,000 տուին, էկրցան հաճիցընել որ ծախէ։

Ի՛նչ առանձնութիւն նորելներու մէջ. Մէկ ազգ մէկ նախահայրէ եւ մէկ նախամայրէ առաջ եկած ըլլալուն յատնի նշաններուն մէկը այլ եւ այլ եւ իրարու հետ բնաւ հաղորդակցութիւն չունեցող իրարմէ հեռու ազգերու մէջ իրենց ազգին սկզբնաւորութեան ժամանակներուն վրայօք իրարու նման աւանդութիւն պտնուիլն է, որ իրարմէ սովրած չեն կրնար ըլլալ. որովհետեւ մէկ ազգ մըն ալ յանձնառու չըլլար ուրիշ ազգի մը նախնիաց համար զբռցուսածը իր վրայ առնել եւ իրրեւ ազգային աւանդութիւն պահել։

Հարաւային ովկիանոսի մէջ՝ որ է Մէրիկան Հընդկաստանէն զատող ընդարձակ ծովը, շատ կղզիներ կան խումբ խումբ բաժնուած. որոց մէկ խումբն է Գօնկա ըսուած կղզիներէն բաղկացածը որ երկար մեծ եւ քանի մըն ալ փոքր ու անբնակ կղզիներ են։ Եւ ատեն մը բարեկամներու կղզի կըսուէին. վասն զի բնակիչները այն կողմերը գացող եւրոպացի նա-

ւերուն հետ բարեկամութեամբ կը վարուէին։ Այս կղզիները անցեալ ԺՐ. երրորդ դարուն վերջերը գտան Պուք եւ Թասման եւ Տամբիեր նաւապետները անկէց առաջ ձանօթ չէին. բայց գտնուած տեղերին տունք իրենց յատուկ աշգային ւանդուրթիւն եւ մանաւոր կառավարութիւն եւ թագաւոր ալ ունէին լեզուին ալ միեւնոյն այն տեղերը ճանչցուած լեզուներուն չէր նմաներ։ Կրօնքին ալ կըւատաշտութիւն էր։

Ս էջերին իրրեւ աշգային ւանդութիւն հետեւեալը կը պատմուէր։ "Գանկալօա աստուածը իր "երկու տղոցմովը Պօլօդու գնաց բնակելու։ Հա"ւսկան ժամանակէ մի վեր հոն էր. երբ օր մը "իր երկու տղոցը այսպէս խօսեցաւ։ Ձեր երկու"քդ ալ ամուսիններդ առէք եւ Պօնկա գացէք աշ"խարհքի մէջ բնակելու։ Աշխարհք երկու բաժին "ըրէք. մէկը մէկերնիդ միւսը մէկալնիդ առէք։ "Դարին մեծին անունն էր Դուպօ. եւ պըղտիկինը "Վապա Ագօուլի։ Պըղտիկը շատ ճարպիկ էր։ "Ինա առաջինը այն եղաւ որ կարին եւ ապակիէ "միջոց (որուն քարէ կէրտանըմս. որ այն կողմե"րու մարդոց մէջ միեւնոյն հիմայ շատ յարգի է) եւ "քաքալանիւէ կտաւներ եւ հայլիններ շինեց։ Դուպօ "առոր չէր նմաներ. ծոյլ էր. բանն ու գործն էր "միշտ պըտըտիլ. քնանալ, եւ եղբօրը շինածներե"րուն վրայ աչք ունկնդիր ուղիղէն ձանձրանալով մը"տածեց որ անիկայ մեռցընէ. եւ այս չար գործդյս "համար պահուեցաւ։ Օր մը իր եղբօրը պատա"հեցաւ երբ կը պըտըտէր. եւ զարկաւ մեռցուց։

"Այն առնը հայրերնին Պէլուդուէն կոչ. եւ
"բարկութենէն կրակ կտրած հարցուց անոր. Ինչ-
"պարտ ինչու մեռցուցիր։ Փախի՛ր Թշուառական.
"փախի՛ր։ Ես վատ ազօտքին ընտանեացը
"դառնալով ըսաւ. Նաւակնիդ ծովն իջնցուցէք դէպ
"արեւելք, դէպ ի մեծ ցամաքը ճարայ ըրէք. Ձեր
"մարմինն ալ հոգիներնուդ պէս ճերմակ պիտի ըլ-
"լայ. գուք ալ վարպետ պիտի ըլլաք. կացին եւ ա-
"մէն տեսակ աղէկ բաներ եւ խոշոր նաւեր պիտի
"շինէք։ Ետքը Ղանկալօա մեծ տղուն դառնալով
"ըսաւ. երեսդ սեւ ըլլայ. որովհետեւ դէշ հոգի
"ունիս, ամէն բանի կարօտ ըլլաս. աղէկ բան մը
"չունենաս եւ եղբօրդ երկիրն երթալու կարող չըլ-
"լաս։ Ես ի՞նչպէս ալ կըրնաս երթալ քուկին պէտ
"դէշ նաւակներովդ։ Բայց եղբայրդ առնն առնն
"քեզի հետ տեսնուելու պիտի գայ"։

Այս պըղտիկ կտորիս մէջ էփ աղէկ աւանդու-
թիւններ կան որ մեր նախահօրը եւ անոր երկու տը-
ղոցը կայէնի եւ Աբէլի. եւ Նոյի նաւակութեանը
եւ աշխարհիս Նոյի տղոցը մէջ բաժանմանը պատ-
մութիւնը կը յիշեցնեն. բայց ասոնք ամէնը իրար
խառնուած եւ յետեւառաջութիւն մտած. Կայէնի ցե-
ղին վարպետ դարբին ըլլալը եւ ուրիշ արուեստներ
հնարելը Աբէլի վրայ ձգուած. մեծ եղբայրը սպան-
ուած եւ պըղտիկը սպանող եղած. եւ այլն։ Բայց
անդիր աւանդութիւններուն մէջ, մանաւանդ երբ որ
հինանան, այսպիսի շփոթութիւնները չըլլալու բա-
ներ չեն. եւ ամէն օր մեր անձին փորձովը կը տես-
նենք որ մէկ օրը լսած պատմութիւն մը երբ օր

չբանեցնուս անմիջապէս ետքը գրի չառնելնիք , մանաւանդ մը անցնելէն ետքը գրելնիք նէ , շատ տեղեր կը պատահի որ բուն միջի պատմութենէն շատ տարբեր կըլլայ . բաւական է որ հոլիհինը նոյնն ըլլայ :

Փետրվարեան ինսպան բանիր Ամերիկա : Ասկից շատ տարի առաջ Վաշինկտոնի հնադիտաց ընկերութեան մէկ գումարմանը մէջ պ . Վրէմը քանի մը հրկու կը տարէ անօթիներու եւ կանխիկներու պատկեր ցուցուց . Այս բաներուն բունը ներկուած էր . եւ Ամերիկայի Հերու աշխարհին ինչպ ըսուած թագաւորներուն գերեզմանին մէջ գտնուելը էր : Ասոնց շատ Եգիպտոսի գերեզմաններուն մէջ գտնուած նոյնպէս տեսակ կարասիներուն հետ կատարեալ նմանութիւն ունենալով ոմանց ձեւը յունական անօթներու եւ ոմանց ալ Հռոմայեցիներուն զործածած ապակի սափրիներու նմանելով նշանաւոր էին : Ծանօթ է հիմայ որ ամեն շինելու արուեստը հին ատենը յոյները եգիպտացիներէն սովրեցան եւ Հռոմայեցիներուն սովրեցուցին : Ուրիշ քանի մը ազուեստներ ալ ասոնցմէ սկսան եւ տարածուեցան : պ . Վրէմը կըսէ որ այս բաները Հարաւային Ամերիկա տանողները փիւնիկեցիներն եղան . վասն զի այս յանդուգն նաւարկողները մեծ նաւեր ունէին . եւ շատ մը խոշոր թիերով եւ առագաստներով մեր հեմիսփէրին շոգենաւերուն պէս կըընային նաւերին հովին եւ ծովու ընթացքին դէմ ալ քալեցընել : Կողմնացոյց չունէին ալ նէ նաւավարներուն պէտք եղած աստղերուն ընթացքը ճանչնալին անոր պակասը կը լեցընէր :

ուստի շատ հաւանական է կըսէ որ փիւնիկեցիները Լհերուի ծովեզերքը գացած ըլլան։ Պ. Քէմփ այս կարծիքս ըրած ժամանակը Պ. Պուրտուին գրածները տակաւին չէին, որ կը հաստատէ թէ Սողոմոն իմաստունին ատենը Ալօգան անուն մէկը քանանացիներուն խեւացի սեղէն Ամերիկա գացեր էր Այս հեղինակիս նամակները հրատարակուած են ընեակիս մէջ անգլիկան հնութիւնք խորագրով։

— Տէ՛ս երթալ։ Տղայ կը թելադրե մէկ նորելուկ եղանակ մը կը պատրաստէ զուարճախօս հեղինակ մը։ Այս հեղինակը շաբաթի իրիկուն մը միանակ պըրաքտած ատենը առջեւէն ալ միջակ տարիք մարդ մը կ'երթայ, հետ շնորհօք պըզտիկ տըղեկ մը. որ ինչպէս որ տղոց սովորութիւն է. եւ վարժապետները կը կարծեն թէ այն սովորութիւնը ունեցող տղաքը խելացի կըլլան եւ շատ բան կը սովրին, ամէն բան կը հարցընէր. եւ գնահատելու բան մը չդըտնելով աչքը վեր վերցուց աստղերը տեսաւ եւ հարցուց թէ աստղերը ինչ են։ Հայրը որ ատոր պատասխանը ինքն ալ ուրիշէ սովրելու կարօտ էր. պըզտիկ չհիմնալու համար պատասխանեց. աստղերը աստղ են որ կը վառին. ինչպէս որ կը տեսնես։ Ինանկ է նէ մամ են ըսաւ տղան։ Հայրը պատասխանեց. դուն քու գործդ նայէ. չհրատրի մամ են։ — Ո՞նչ մամ են. մեղսեմո՞մ թէ ճարպիկ մամ։ Հայրը այն ձանձրացուցիչ հարցմունքէն ազատելու համար ըսաւ. երկինքը ճարպիկ ի՞նչ բան ունի. մեղսեմամ են։ Արդուկը մեղսին երբեմն բարձրէն թռչելը տես-

նեղով կը կարծէր թէ մինչեւ երկինքը կելլէ եւ մեղքը եւ մամը հոն կը թաղէ. եւ սխալը ասկէց էր։ Բայց դուն առաջդ նայէ որ ոտքդ քարի չզարնես ու չիյնաս ըսաւ. չգիտեմ ինչ խենթութիւն է որ գետնի վրայ կը կոխես ու երկինք կը նայիս։ Տղան հօրը հնազանդեցաւ. եւ աչքը վար դարձուցած առենը նպարավաճառի մը (պախալի) խանութի առաջ էին. հոն աղան օձաձուկ տեսաւ. եւ հարցումը անոր վրայ դարձուց։ — Ի՞նչ են առնը։ — Ղաճ ու մուխի մէջ չորցած օձաձուկ. եւ չես գիտեր թէ ինչ աղուոր կուտուին։ Առաջ վրայի կաշին կը քերթեն գլուխին տակէն ձգդ քելով եւ դարձնելով եւ քաշելով. ինչպէս որ մայրդ երբեմն ձեռնոցները ձեռքէս կը հանէ։ (Այս օրինակիս վրայ տղան հօրը ձեռքը տեսակ մը օձաձուկ կարծեր նէ յանցանք չուներ)։ Ետքը բայց տղէկ մը մինչ ըսէ՝ տղաս. օր մը տունս դուն պիտի կառավարես. առանկ բաներու համար ծառաներու վստահիլ չըլլար, որ անասունի պէս մարդիկ են։ Ետքը քիչ մը առեն գաղջ (ըլըճախ) ջուրի մէջ կը դնեն որ կակուղնայ անկէց ետքը կը խաշեն. վրան եղ ու պղպեղ անցունելէն ետքը լիմոն մըն ալ կը քամեն. անանկ հաճոյ բան մը կըլլայ որ մատներդ կը լիզես։ Այս ինծի ըսի կրօնք պատմողը նայէ սա տղան ինչ բաներ կը սովրի, հիմակուց օձաձուկը ինչպէս պատրաստելը սովրեցաւ. բայց աստղերուն համար սովրածը թէ մեղքեմմ են, գուցէ մինչեւ մեռնի երբեք այ նէ մտքէն չելլէ։ Բայց մենք ուրիշ սովրածները նայինք։ Ուտելիք ծախողներուն առջեւէն

անցնելով Հարցուց. այսքան լուռերը ամէնն ալ կուտա՞ն։ — Այո՛. ամէնն ալ վաղը տօն օրէ. եւ օրը պատուելու համար ամէն մարդ առաւօտէն մինչեւ իրիկուն կուտէ կը խմէ։ — Ես ալ անանկ կընեմ մինչեւ ճաթիմ, ըսաւ աղան. եւ դրամաճամի մը առաջ եկան։ Այս ինչ կը ծախէ։ — Խիրք։ — Ա՛կկ հատ մը կուզեմ։ — Այդ քեզի Թուրանական աղիւսակ մը առնեմ։ — Ինչպէս դան է այդ։ — Աշխարհքիս մէջ մէկ հատիկ օգտակար գիրքն է. որով առածդ տուածդ չահդ միասդ հաշուել կը սովրիս։ Ժառպաւէն ծախողին մը խանութէն ինչ ծախուելը հարցուց։ Ձայրը ըսաւ. աղէկ ժառպաւէններ կը ծախուին. ինչպէս որ ես ալ ունիմ դուն ալ. եւ աղէկ միտդ պահէ տղաս՝ որ աղէկ մարդ սեպուելու համար հարկ է որ ասոնցմէ հանդերձիւ վրան ուներնաս. առանց ասոր ուր որ երթաս նէ աղէկ աչքով չեն նայիր քեզի եւ աղէկ ընդունելութիւն չես գտներ։ Ապա ծաղկի ծախողի խանութին առաջ եկան նէ տղան դարձեալ Հարցուց. ասոր ծախածները ինչ են։ — Ծաղիկ են. ըսաւ Հայրը. եւ դուն ալ երբ որ մեծնաս եւ աղջկան մը վրայ սէր ձգես նէ՝ այս ծաղիկներէն անոր քանի մը հատ ընծայ տալով բարեկամ կըլլաս։ — Անանկ է նէ ըսաւ տղան. մէկ հատ մը կուզեմ որ Լուկիային տանիմ։ Ետեւն հետայն մէկ հատ մը առաւ Հայրը որ Թուրանական աղիւսակ մը առնելը վաղուան ձգեր էր. եւ տղուն ալ սովրեցուց Թէ Լուկիային տուած առեներ ինչ ըսելու է։ Վրանէ մի անգամ ետին դառնալով եւ գիս տեսնելով հետը լարեկամ մը եղած էինք.

ուստի ինձի դառնալով սկսաւ տղուն խելացութիւն տալ։ Հարցուցի թէ տղան դպրատուն կ'երթայ։ Պատասխանեց տղայ դպրատուն խըրկելը այն հայրն է որ իրենց քովէն զաւակներն հեռացընել կուզէն իրենց պարտականութիւնը կատարել կը փախչին։ Ասկ ես քանի որ աչքերս բաց են հուշտ որ տղաս ինձմէ զատ վարժապետ չունենայ կրթութիւն տալու պարտականութիւնը մեծ դաս է ծանր բեռ մըն է, բայց հիմայ տղոց տէր մարդ շատին հոգը չէ ասիկայ։ Ատղաշ տղոց միտքը իրենց պարտականութեանը վրայօք վարժելը եւ տպրընցնելը դիւրին եւ ամէն մարդու ձեռքէն գալ բան չէ։ Առաջին ծալքին տեղը միշտ կը մնայ Աստ միշտ կաշխատիմ բարի քրիստոնեի եւ հաճոյ եւ ազնիւ մարդու պարտականութիւնները տղուս.. տղան ան դին մէկ պըզտիկ շուն մը (ֆինօ) տեսել էր, որ տէր չունէր, փողոցը կը պըտըտէր. հօրը քղանցքէն քաշեց եւ շունը ցուցուց. սա կուզեմ ըսաւ. բըռնէ տուն տանիմք։ Հայրը ինձի հետ խօսելու սկսած խօսքը կիսատ թողուց. բաւ մը չը կրցաւ խօսքին վրայ աւելցընելու ոյով գիտնայի թէ այն ըսած պարտականութիւնները տղուն ի՞նչ ընել տալու կաշխատի եղեր։ Շունին ետեւէն գնաց եւ ալ իմ ձամբաս գայն մտածելով թէ աղէկ բանել խօսելը օրքան դիւրին է. եւ ի գործ դնելը օրքան դժուարին է։

Էֆեսոսլիան աւելուչ։ Ընծաթաթառը եւ խնայող մարդու մը դէպք մը պատահած կը պատմուի. որմէ

իր ագահութենանը վրայ խոչտանակելով փիչ մը ա-
մբիցածի պէս եղաւ կըսեն. այս մարդը շատ ստակ
եւ հարստութիւն ունէր, որոնք աւելի շատցընելու
կը նայէր. ծախք ընելը չսիրած բաներուն մէկն էր:
Նայց որովհետեւ ճպռտան պէս օղը ծծելով չէր
կրնար ապրիլ, բան ուտել պէտք էր, ամէն օր կը
մտածէր թէ ինչպէս ըլլայ որ ծանօթներուն մէկը
գինըը կերակուրի հրաւիրէ: Նէ ասոր յաջողելու
համար վարդապետութիւն կը մտածէր, որ խօսքին
վերջը ասանկ հրաւէրի մը գլուխ կապէ: Ա՛հկ ա-
ղէկ մարդու մը հետ ծանօթութիւն ունէր. շատ
անգամ տեսնուած էին. բայց բանը գործը եւ վաս-
տակը ինչ աստիճան ըլլալը չէր գիտեր, կամ գիտ-
նալ հոգ չէր ըներ. եւ քանի որ անոր կը պատա-
հէր նէ խօսքը կերակուրի վրայ կը բանար. հասա-
րակ բարեկամութենէն աստիճան մը վեր բարեկա-
մութիւն՝ սեղանակից ըլլալն է կըսեր. մեր բարեկա-
մութեանը նշան ասանկ բան մը քեզնէ տեսնելու
կըսպասեմ. եւ երբոր հրաւիրելու համիս նէ սիրով
կընդունիմ կըսէր. եւ ուրիշ այսպէս պաղ խօսքեր
գալաս չէր ըներ. իսկ մարդը ամէն անգամին մէկ
մէկ պատճառ բըռնելով հրաւիրելէն կազատէր, ո-
րովհետեւ առատաձիրտ չէր նէ՝ սրտին առատու-
թիւնը ի գործ դնելու քսակը չէր ներէր:

Ա՛վերջապէս օր մը ասոր թախանձանքէն հոգնե-
լով եւ միտքը դնելով անանկ խաղ մը խաղալ որ մէկ
մըն ալ այն մարդը ասանկ հրաւէրներ ընդունելու
խօսքժակ չունենայ, այս ինչ օր մեզի կերակուրի
հրամէ ըսաւ. բայց այս պայմանով որ բոլոր ընտա-

նիքս մէկ տեղ սեղանը պիտի նստինք։ Հապա աղէկ կըլլայ ըսաւ ապահը. եւ հրաւէրն ընդունելէն ետքը անհամբ. յուզեամբ ժամադրեալ օրուանը կըսպասէր։ Ան երանելի օրը երբ որ հասաւ՝ մարդը հալաբարկաւին տունը գնաց։

Ներս մտածին պէս տանը խանութնը դէմն ելաւ. գլխարկը առաւ գիշերուան գլխանոց մը տուաւ. հանգիստ ըլլաս ըսելով հագած ծիրանին վերարկուն ալ առաւ. սենեակը հրամցուց վառարանին քով։ Մէկ մը նստելէն ետքը կերակրոյ ժամանակն եկաւ. սեղանը նստան ամէնը տասն եւ մէկ հոգի։ Տաքտէրը համեղ եւ ախորժաճաշակ կերակուրներ պատրաստեր էր. քանի մի տեսակ ալ պատուական գինի եկաւ։ Ուտել խմել եւ զուարթանալէն ետքը երբ որ սեղանէն ելան, եւ մարդը առատ շնորհակալութիւն ընելով երթալու եղաւ, տանտէրը մէկ հաշուեթուղթ մը հանեց հիւրոյն ձեռքը տուաւ իմացընելով որ այս իրիկուան կերածներուն եւ խմածներուն ծախքն է որ հիւրը պիտի վճարէր։ Արդուն երեսին գոյնը ճերմակ եղաւ մեռելի պէս, ձեռքերը դողալ սկսան. որպէս թէ նոյն րոպէին կաթուածի պատահած ըլլար. մանաւանդ երբ լսեց որ գլխարկն ու վերարկուն ծախքը վճարելէն ետքը իրեն պիտի տրուին. ոչ մեռել էր եւ ոչ կենդանի. սակայն ճար չկայ. գինը վճարելու է։ Հանեց քսակը, եւ ստակները համրեց տանտիրոջը ձեռքը լեցուց։ Ան առածնը տանտէրը որ թէպէտ միջակ էր ունեւորութեան կողմանէ. բայց սրտիւ հարուստ էր, եւ իր վրայ եղած վարկումը կորսնցընել չէր ուզեր, ըս-

տակները կամ տալով ըսաւ. բարեկամ, տունըս պանդոկ չէ, կերածիդ տակ չեմ ուզեր. բայց սա ըսեմ քեզի որ քու ապրուստիդ համար ծախք ընելու կարող մարդ կաս. պատառաքոյծի պէս ասոր անոր տունը հրաւէր ընդունելու մի պարապիր հացըդ քու վաստակովդ կեր։ Ասիկա քու վրադ դէշ մտածութիւն մըն է. որ քեզ հանչցողները կը լամբասեն եւ կը ծաղրեն. եւ քանի մի հոգի ալ կան որ քսակիդ վրնասակար խաղ մը գլխուդ հաներու առիթի կրսպասեն. որուն մէկ օրինակն էր հիմակուան ըրածըս։ Մարդը մեծապէս շնորհակալ ըլլալով տակները առաւ գնաց։ Խրատի՞ն մի շնորհակալ եղաւ տակները կամ տալո՞ն մի, ասով կըընայ իմացուիլ որ միւս օրուան համար զի՛քը կերակուրի հրաւիրող մարդ ըլնտռելու եղաւ։

Դինովէ քաղաք։ Ատաձադրծ (տօղրամաճի) բանուոր մը տասն եւ հինգ օրուան աւուրչքը մեկէն առնելով շաբաթ իրիկուն մը դիներատունը կերթայ քանի մի լարեկամներու հետ խմելու։ Սանկ մարդիկ ձեռքերնին անցած տակիին երախայրիքը դիներատունը տալու սովորութիւն ունին։ Մեկպետ չըդինովցաւ, բայց դինովութեան մօտ վիճակ մը ունէր, երբ տուն դառնալու ատենը խանութի մը առջեւէ անցնելով այլանդակ արձան մը տեսաւ վայտէ շինուած. կայնեցաւ. էջէ մը դիտելէն ետքը սա արձանին շատ հաւնեցաւ ըսաւ խանութպանին քանի՞ կուտաս ինձի։ Ցայտնի է որ խանութպանները ծախած ապրանքներին հաւնողներէն շատկէ շահ ընելու

այս կանոնաւոր ասիկայ արձանին 6 ֆրանք գին ուրլնց ; որ 30 սանտիմ հաշիւ կընէր : Արդը հաճելաւ , ըստակը տուաւ , արձանը գրպանը դրաւ , շիտակ տուն գնաց :

Տունը պառաւ մը ունէր որ իր տնտեսը եւ խոհարարը եւ ամէն բանը այն էր . արդէն ասիկայ գինովցած գալը տեսնելով նեղացած էր եւ մարդուն յանդիմանութիւն կընէր . մարդը ըսաւ . ես ծոլոր առաձէս գինետունը չձգեցի . բան ալ առի ծախուս . եւ այս ըսելով անճոռնի արձանը գրպանէն հանեց աւաղը դրաւ : Այս երր տեսաւ կինը՝ բարկութիւնը բկնապատկեցաւ , այս ի՞նչ գարշելի բան է . ատո՞ր ալ մի օտակ տուիր ըսելով վառարանին քարին զարաւ կտոր կտոր ըրաւ : Պտրնեռուն մէջէն թուղթ մըն ալ ինկաւ . բացին նայեցան հազար ֆրանքնոց թղթադրամ մըն էր : ըսել է որ այդ արձանը մէկին ձեռքը ուտակ պահուելու կը ծառայէ եղեր . որ տէրը մեռնելէն ետքը ուրիշներուս ձեռք անձնելով եւ մարդ չըդիտնալով որ մէջը բան կըընայ ըլլալ , վերջապէս այն խանութպանին ձեռքն անցեր . որ մեծ շահ մը ընելու համար գինով մը խաբած եւ 6 ֆրանքի անիկայ գըլխէն նետած կարծեր է :